

Verslag bijeenkomst 19 juni

Op 19 juni hebben we gesproken over de contouren van het programma én over de nadere uitwerking van de inhoudelijke thema's. Hieronder zijn de belangrijkste gesprekspunten samengevat. Meer informatie is te vinden in:

- Bijlage 1: Uitslagen Mentimeter. In de mentimeter zijn de vastgelegde acties van 23 mei aan de deelnemers gepresenteerd. Aan de deelnemers is gevraagd om via de Mentimeter aan te geven wat zij de belangrijkste acties vinden.
- Bijlage 2: De aangevulde formulieren, waarbij vooral is gekeken naar de effecten op lange en korte termijn en eventueel aangevulde acties. Dat is gedaan voor de inhoudelijke thema's en voor de wijze waarop de participatie kan worden ingevuld.

HET PROGRAMMA BODEM EN ONDERGROND

In een vraaggesprek met de dagvoorzitter bij de start van de bijeenkomst heeft Karin Blaauw haar gedachten over het programma toegelicht. Dat gaf aanleiding tot vragen vanuit de deelnemers. Hieronder zijn de belangrijkste onderwerpen van het gesprek weergegeven.

Belang gezonde en vitale bodem

Wat duidelijk is geworden, is de logica van het streven naar een gezonde en vitale bodem. Het is een voorwaarde bij het realiseren van maatschappelijke opgaven. Het vinden van een balans tussen bescherming en benutting van de bodem stond al hoog op de agenda, daar is nu herstel van bodemsystemen aan toegevoegd. Hoewel nog geen inhoudelijk programmadoel is vastgesteld en ook nog geen invulling hebben gegeven aan de definitie van deze begrippen: het draait daar wel om. Laten we vanuit die gezamenlijke wens verder samen werken.

Op zoek naar samenhangende oplossingen

De opgehaalde resultaten geven een goede indruk van de opgave waar we met elkaar voor staan. Water en bodem sturend voor de planvorming is meer geworden dan een zinnetje in het Coalitieakkoord. Het brengt een grote verandering met zich mee. Integraal, decentraal, maatwerk. Het lijken container-begrippen, maar ze geven aan dat mensen in de praktijk zoeken naar ruimte voor samenhangende oplossingen. Deze is zeker in lijn met de Omgevingswet, ze helpen en versterken elkaar.

In het vraaggesprek gaat het over ketenverantwoordelijkheid. En over de vraag hoe integrale opgaven, vaak op het bord van de gemeente, kunnen worden gefinancierd. Het zijn onderwerpen die in het programma verder uitgewerkt zullen moeten worden. Datzelfde geldt voor de werkprocessen. Want aangeven dat alle partijen in een vroeg stadium betrokken moeten worden is een mooie start, het moet wel gebeuren. Wat is daarvoor nodig?

Behoeftte aan duidelijkheid en regie

Daarnaast hebben we ook de behoefte van de deelnemers aan duidelijkheid over het proces en behoefte aan concrete plannen en regie gevoeld. De komende maanden werken we aan de contouren van het programma, zodat we u deze duidelijkheid kunnen geven. Een voorstel voor de uitwerking van concrete plannen zal onderdeel zijn van deze contouren.

Betere positionering bodem en ondergrond

We merken dat het werkveld verheugd is op de nieuwe positie die bodem en ondergrond inneemt op de maatschappelijke agenda. Nu doorpakken lijkt het devies. En daar zijn verschillende acties en effecten bij genoteerd: 'terug naar de bedoeling', 'meer mensen moeten dit weten'. Tegelijk vraagt

de uitvoering om aandacht. Want zijn de collega's van 'ruimte' hier al mee bezig? Beseffen de collega's van 'water' dat we samen werken in één bodem- en watersysteem?

Gebruik wat er is (of ontwikkel samen)

De intentie in het programma is om lopende programma's, netwerken en initiatieven te gebruiken voor de uitwerking. Daarbij moeten we voorkomen om te vervallen in procedures. Als voorbeeld: de wens om te komen tot gereedschap om de ambities vorm te geven is er, maar het zou goed kunnen dat dit gereedschap er al is. Laten we daar gebruik van maken!

Europa

De Europese bodemstrategie en het Nederlandse programma lijken qua ambitie op elkaar. Naar verwachting zal de bodemgezondheidswet op 5 juli 2023 worden gepubliceerd. Daarin zitten waarschijnlijk geen harde richtlijnen. Vanuit de zaal (Linda Maring) wordt opgemerkt dat er vanuit Europa ook veel middelen beschikbaar wordt gesteld voor onderzoek.

BESPROKEN THEMA'S

Op formulieren zijn voor alle inhoudelijke thema's de resultaten van de eerste sessie weergegeven. Wat veelal ontbrak was een beschrijving van de gewenste effecten, op lange én korte termijn. Aan de deelnemers is gevraagd om de formulieren daarop aan te vullen. Het resultaat daarvan is opgenomen op de formulieren zelf, hieronder is het resultaat samengevat.

Regie op de ondergrond:

Veel genoemde wens is om 4D-ruimtelijke regie op bodem- én ondergrond wettelijk vast te leggen. Daarmee bereik je de planologie en ontstaat een titel voor samenwerking. Daarvoor is het nodig om met elkaar de bakens voor 4D-ordening te ontwikkelen. En er is een wens om meer instrumentarium te ontwikkelen voor het vormgeven van regie op de bovenste op bodem en ondergrond (Rijk en gemeente gezamenlijk).

Daarnaast noopt de stapeling van ruimtelijke claims in bebouwd gebied tot het ontwikkelen van een samenhangende werkwijze. Daartoe zijn aan de tafels enkele handreikingen gedaan, die doorgaan op de eerdere initiatieven onder andere in het kader van City Deals.

Bodemdaling

In de eerste bijeenkomst was al de verwevenheid van bodemdaling met vele maatschappelijke opgaven in een deel van het land op tafel gelegd. Bodemdaling is (niet langer) een technisch probleem dat je oplost, maar dient vanuit een ruimtelijk perspectief en als verdelingsvraagstuk te worden benaderd.

Bij een ruimtelijk initiatief is informatie over het bodem- en watersysteem relevant. Is bekend hoe en waar de bodem kan dalen als gevolg van het initiatief? Als je uitgaat van een veerkrachtige bodem ben je klaar voor de toekomst: bodem en waterecosystemen beter benutten als oplossing voor maatschappelijke opgaven en onderdeel van de benodigde transitie. En met deze kennis is het mogelijk om de gevolgen van bodemdaling te verminderen. Een overzicht handelingsperspectief om tot dit effect te komen, staat bij de deelnemers hoog op de verlanglijst.

Klimaatadaptatie & mitigatie

In de plenaire bespreking kwam het al aan de orde: het benutten van de sponswerking is essentieel. Vanuit de deelnemers komt een verzoek: zet een programma op die toewerkt naar herstel van bodem- en watersystemen.

Daarbij zouden lange termijn keuzes boven economische drivers met een korte termijn moeten staan. Daardoor zullen meer ambities waargemaakt kunnen worden en tegenstrijdigheden zichtbaar worden. Dit levert de economie en maatschappij uiteindelijk meer op.

Minder verstoren en afgraven

Ook hier werd doorgesproken op het vraaggesprek: 'terug naar de bedoeling'. Wat was ook alweer de bedoeling van circulariteit en hoe vertaal je dat naar regels. De deelnemers geven aan: de bedoeling van circulariteit ligt in het versterken van het bodem- en watersysteem. Cruciale middelen daarin zijn een bredere afweging en ketenverantwoordelijkheid.

Beheer en aanpak bodemvervuiling

Het gewenste effect is het opwaarderen van aandacht voor bodemkwaliteit (beleid en praktijk). Daarbij gaat het zowel om preventie (voorkom dat stoffen in het systeem komen) als om een goede aanpak voor de bestaande vervuiling. Het belangrijkste middel dat daarbij is genoemd: duidelijkheid over de rollen en verantwoordelijkheden in het kader van nieuwe stoffen.

Gezonde, vitale landbouw- en stadsbodems

Een gewenst effect is dat het begrip vitale bodem meer inhoud heeft, zodat dit kan worden gekoppeld aan functies die in het landelijke gebied aanwezig zijn. Uit het gesprek bleek dat de instrumenten daar al voor zijn, weliswaar gericht op landbouwbodems. Zou je daarop kunnen doorontwikkelen? Daarnaast is het wenselijk om inzicht te hebben in de brede bodemkwaliteit.

Voor het stedelijk gebied is de wens om te komen tot een werkmethode voor 'water en bodem sturend'. Hoe ziet dat eruit? Deze werkmethode is een middel om te komen tot meer zichtbaarheid van de nut en noodzaak van vitale bodems in de samenleving.

Grondwater

Het gewenste effect is om de (grond)waterhuishouding op orde krijgen. Dat wordt in de praktijk vaak kwantitatief ingevuld, maar het gaat de deelnemers ook om de kwalitatieve uitwerking. Preventie (meer toevoeging van stoffen) is daar onderdeel van. In de uitwerking verdienen innovaties de aandacht.

Wat was de belangrijkste constatering in jullie groep? 9 Antwoorden

4D ruimtelijke regie op boven- én ondergrond wettelijk (planologie) vastleggen.

Welke bakens gaan we hanteren voor 4D-ordening?

Het moet in de regio gebeuren, maar het vraagt wel rijksregie en provinciale regie. Maar niet bang voor fouten zijn, het is een zoektocht. Experimenteren mag/moet.

Grondwater: (grond)waterhuishouding op orde krijgen. Incl. preventie. Aandacht voor innovaties.

Bredere afweging mbt ketenverantwoordelijkheid en leefomgevingsaspecten bij afgraven

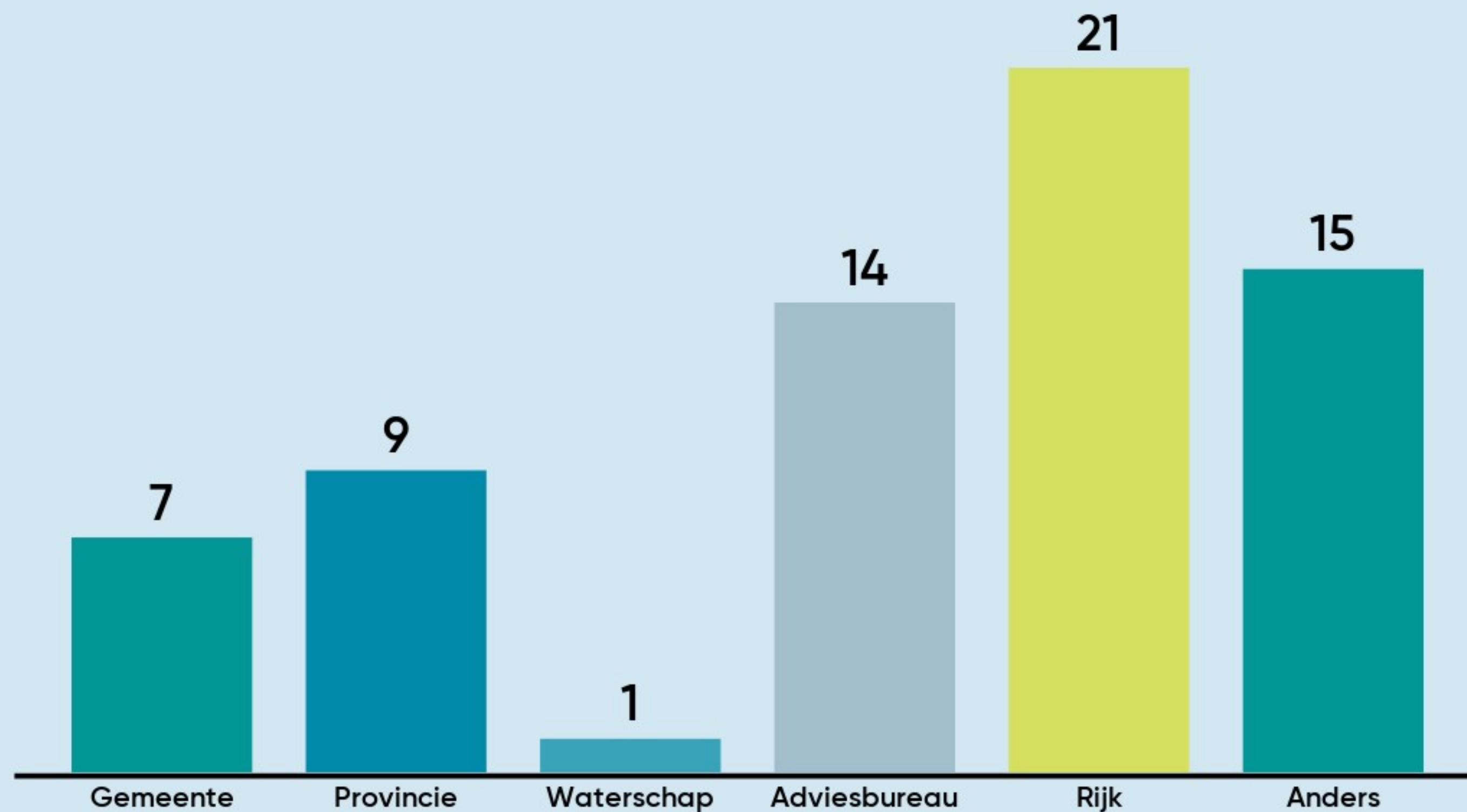
Veerkrachtige bodem klaar voor de toekomst: Bodem en waterecosysteem beter benutten als oplossing voor maatschappelijke opgaven en onderdeel van de benodigde transitie

Veel onduidelijk. Daarom eerste stappen: definitie vitale bodems gekoppeld aan landgebruik landelijk gebied (bekijk integraal), inzicht bodemkwaliteit en eisen bodem vanuit opgaven landelijk gebied.

Voorkomen is belangrijk dan genezen

Lange termijn keuzes boven korte termijn economische drivers. Daardoor zullen meer ambities waargemaakt kunnen worden en tegenstrijdigheden zichtbaar worden. Dit levert eco en maatsch meer op LT.

Ik werk bij

Wat verwacht je van vandaag?

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren?

62 Antwoorden

Ambitie en drive

Focus op concrete doelen

Samenhang

Gedragen aanvalsplan

Minder gedoe in ondergrond

Begrip van alle stakeholders

Helpen om de communicatie tussen programma's te doen, zodat we meer kunnen focussen op de inhoud

Doelen benoemen voor B&O. Landelijke regie waar dat nodig is, relaties met andere grote programma's in beeld en aanbod/bijdrage vanuit (kennis van) bodem en ondergrond daaraan helder.

Vitale bodems

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? **62** Antwoorden

Een evenwichtige afweging tussen biologische en chemische kwaliteit en maatschappelijke belangen..

Structuur, richting en urgentie voor overheden om beleidskeuzes te maken

Bodem en ondergrond beter gepositioneerd tov andere grote maatschappelijke opgaven

Meer concrete plannen

Duidelijke rol bodem en ondergrond bij ruimtelijke ordening en oplossen maatschappelijke vraagstukken

Duidelijk programma en helder geformuleerde acties en actiehouders. Aanknopingspunten voor de gemeenten voor gemeentelijke regie . Integrale houding bij de ministeries

Toekomst

Praktische handvatten voor de gemeentelijke praktijk.

Meer samenwerken op bodem

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? **62** Antwoorden

Discussie en herkenning

?

Inzicht in de keuzes die mijn organisatie moet maken om een goede bijdrage te kunnen blijven leveren aan de bv Nederland

Gezondere bodems.

Meer regie in de ondergrond

Energie voor verandering

Samenwerking; bewustwording van alle andere programma's die lopen, afstemming met elkaar

Meer liefde voor de bodem, en gelijkschakeling alle bodems, gelijk beleid voor stand en ommeland.

Een nationaal programma dat samenwerking, kennisontwikkeling en kennisdeling op bodem en ondergrondthema's bevordert, regio's ondersteunt en schakel vormt met andere NP's en grote opgaven

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? **62** Antwoorden

Aanzet tot aanpak van het programma Bodem en water

Goede samenwerking, strategische en toegepaste kennisbehoefte bediend

Een helder omlijnde visie over hoe I&W/ Rijk een vitale bodem definieert en hoe het dit verwerkt breder beleid.

Acties

Duurzamer bodemgebruik

Betere ruimtelijke ordening

Duidelijkheid voor gebruikers

Duidelijke principes en kader

Versnelling, visie, verbinding

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? **62** Antwoorden

Kennis over bodem en toegang tot een netwerk

Concrete plannen voor komende jaren

Agenda met uitvoering en kennisontwikkeling

Samenwerking voor een gezonde bodem (landbouw, stedelijk en industrie)

Vitale bodems

Vitale bodems

Versnelling integrale verduurzaming ruimte in Nederland

Vooraf ook vertaling naar de praktijk, concrete resultaten

Concrete oplossingen voor abstracte doelen

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? **62** Antwoorden

Duidelijkheid over positie bodem en ondergrond

Klimaatgericht bodem en ondergrond convenant

Realistische acties die ook acceptabel zijn voor andere (nie bodem) disciplines

Meerjarige structuur voor versterking duurzaam bodembeheer.

Bewustwording op de rol en bijdrage van bodem aan maatschappelijke opgaven, het lange termijnperspectief van de bodem en concrete acties

Uitvoering

Kennis, info, vooruitblik, toekomstig handelingsperspectief, stevigheid!,

Bodem en Ondergrond in alle opgaven meegenomen

Brede aandacht en verankeren bodem in brede zin in beleid en uitvoering

Wat hoop je dat het programma gaat opleveren? 62 Antwoorden

Dat bestuurders zich gaan beseffen dat een vitale bodem nodig is om de klimaatopgave aan te kunnen.

samenwerking, integraliteit en resultaten

Verbinding

?

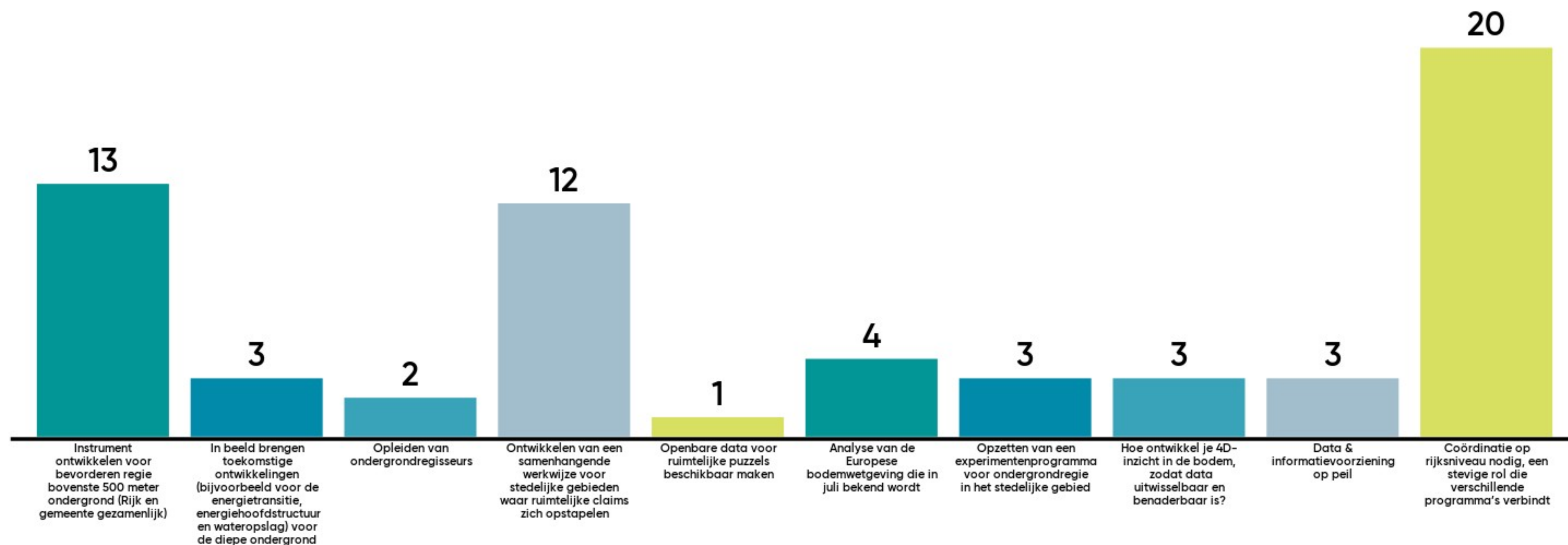
Hoogwaardig grondgebruik en gebiedsgericht beleid (samenwerking) om schaarse grond in de toekomst te voorkomen
Ons realiseren dat de bodem in Nederland veel kwaliteiten heeft en niet alleen chemis

Duidelijke richting

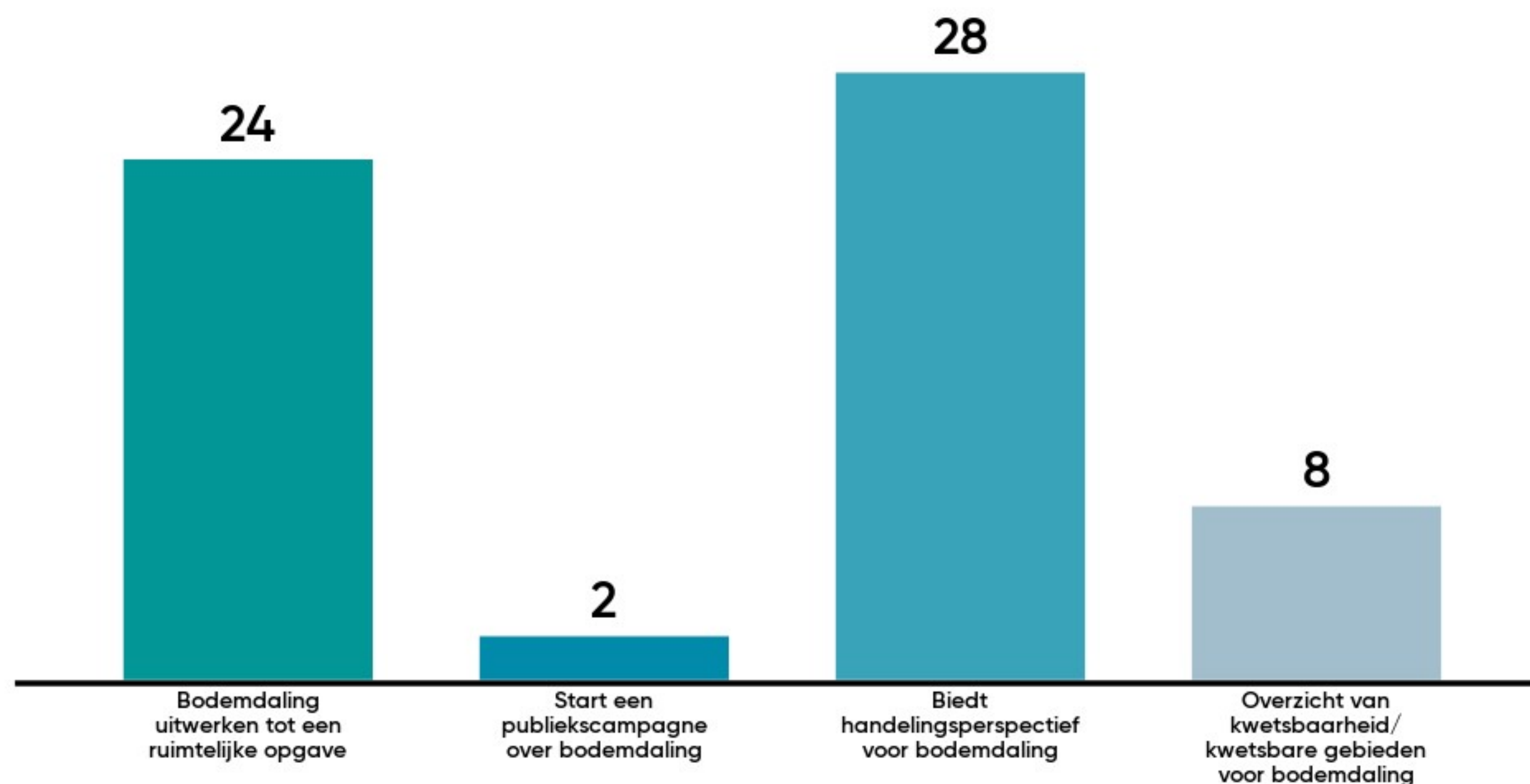
Ondergrond is volledig onderdeel van buitenruimte

Concrete acties

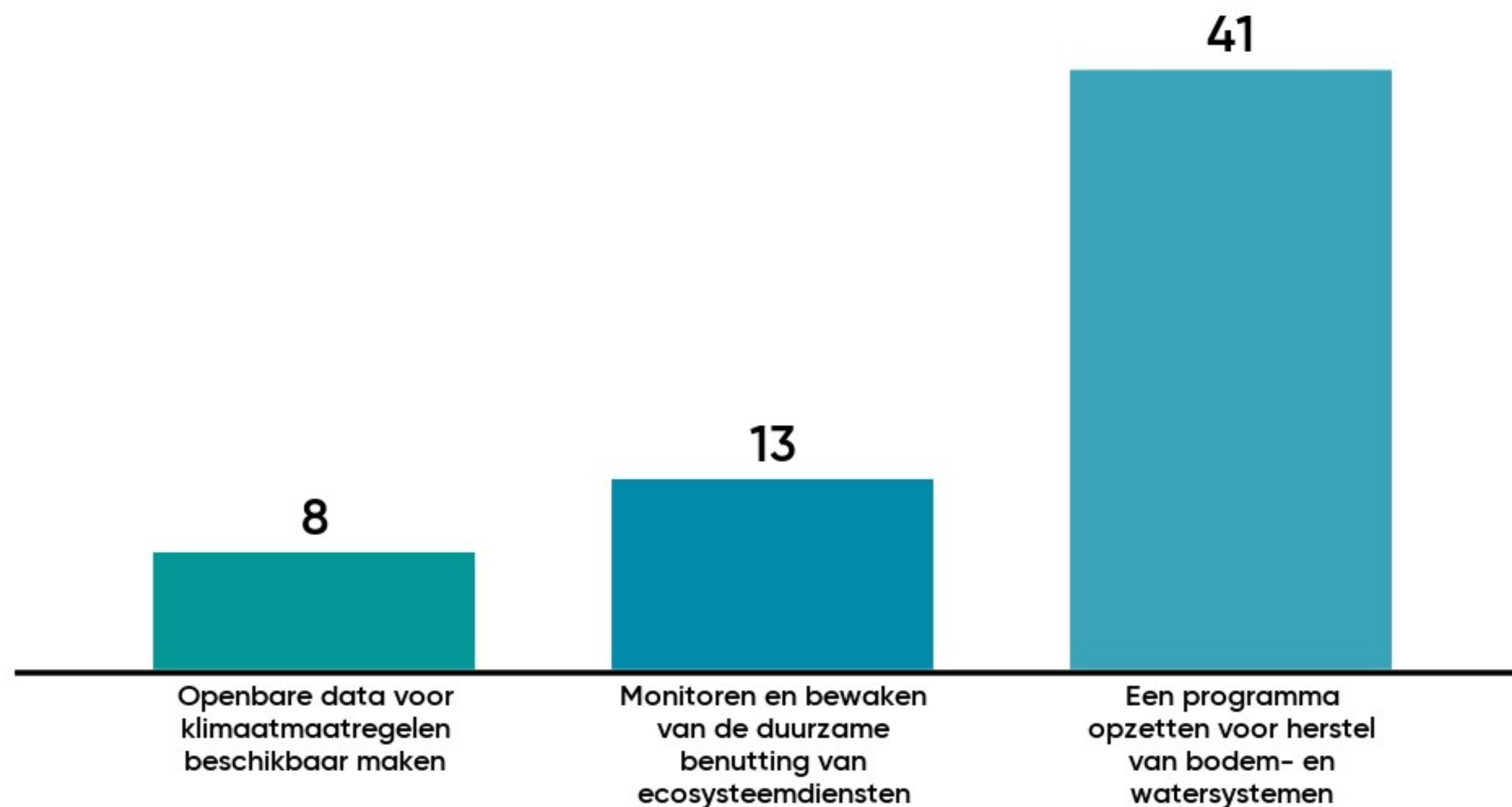
Welke actie is wat u betreft op het thema 4D regie op de ondergrond het belangrijkste?

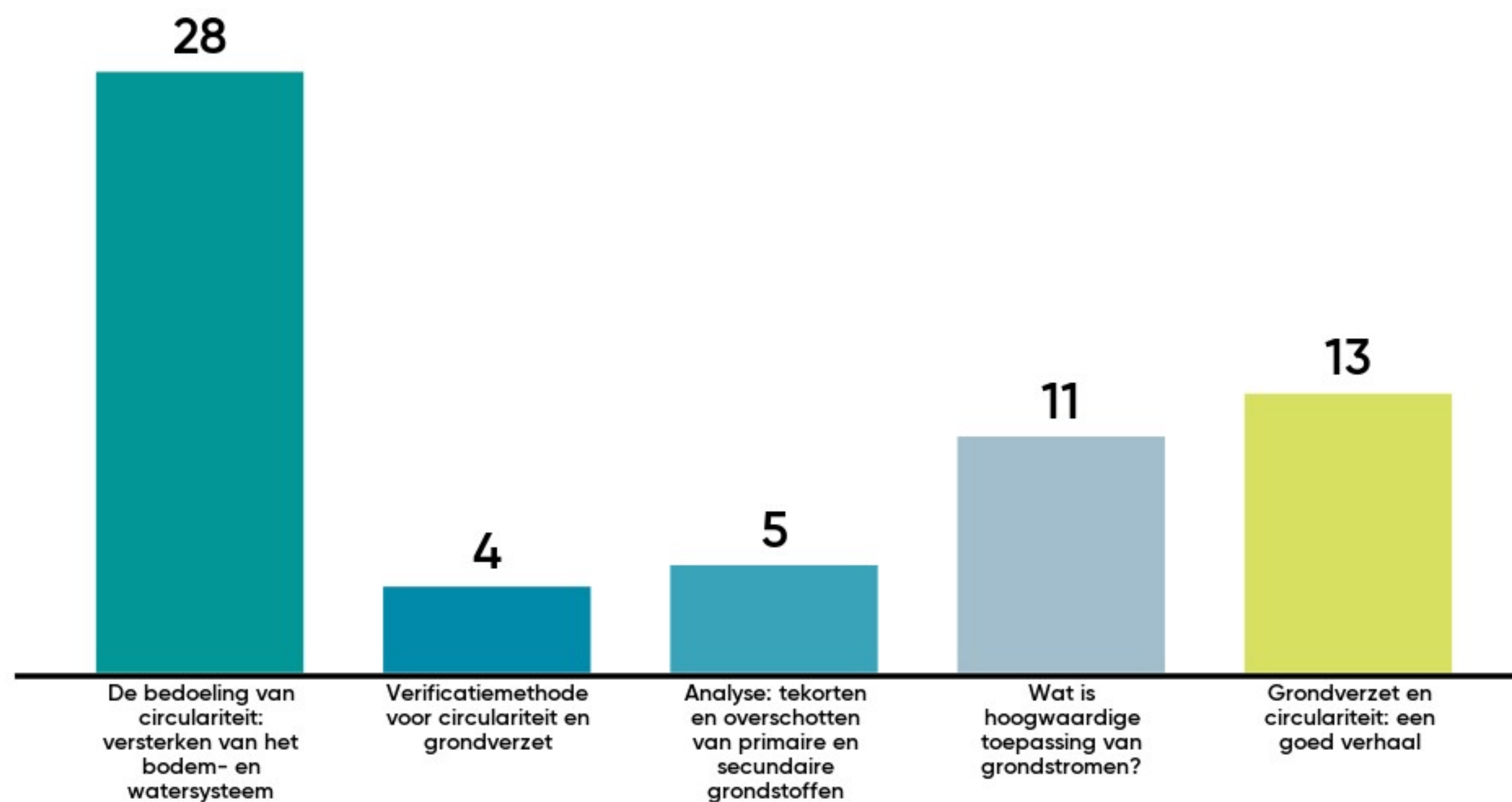
Welke actie is wat u betreft op het thema bodemdaling het belangrijkste?

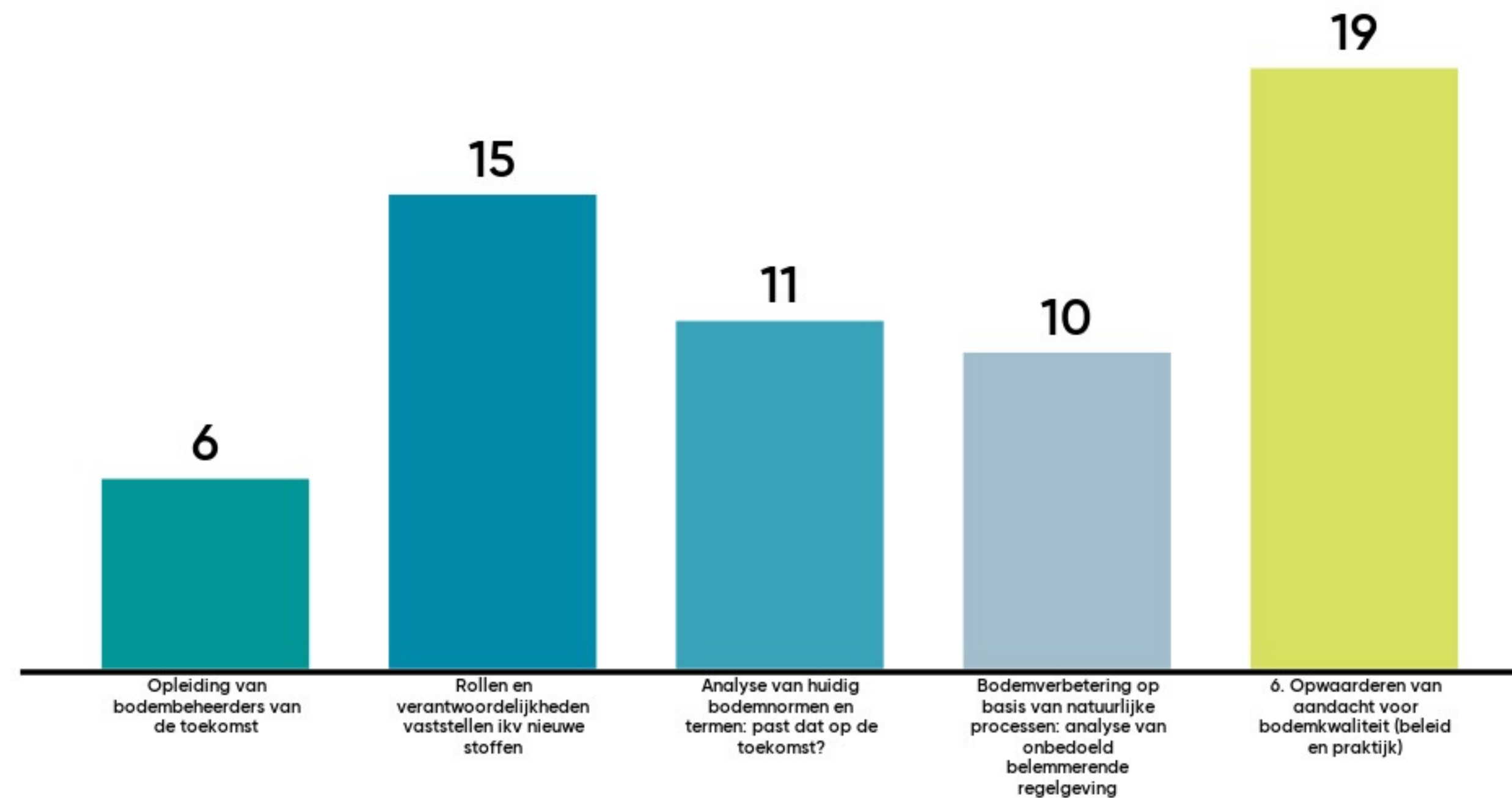
Welke actie is wat u betreft op het thema klimaatadaptatie & mitigatie het belangrijkste?

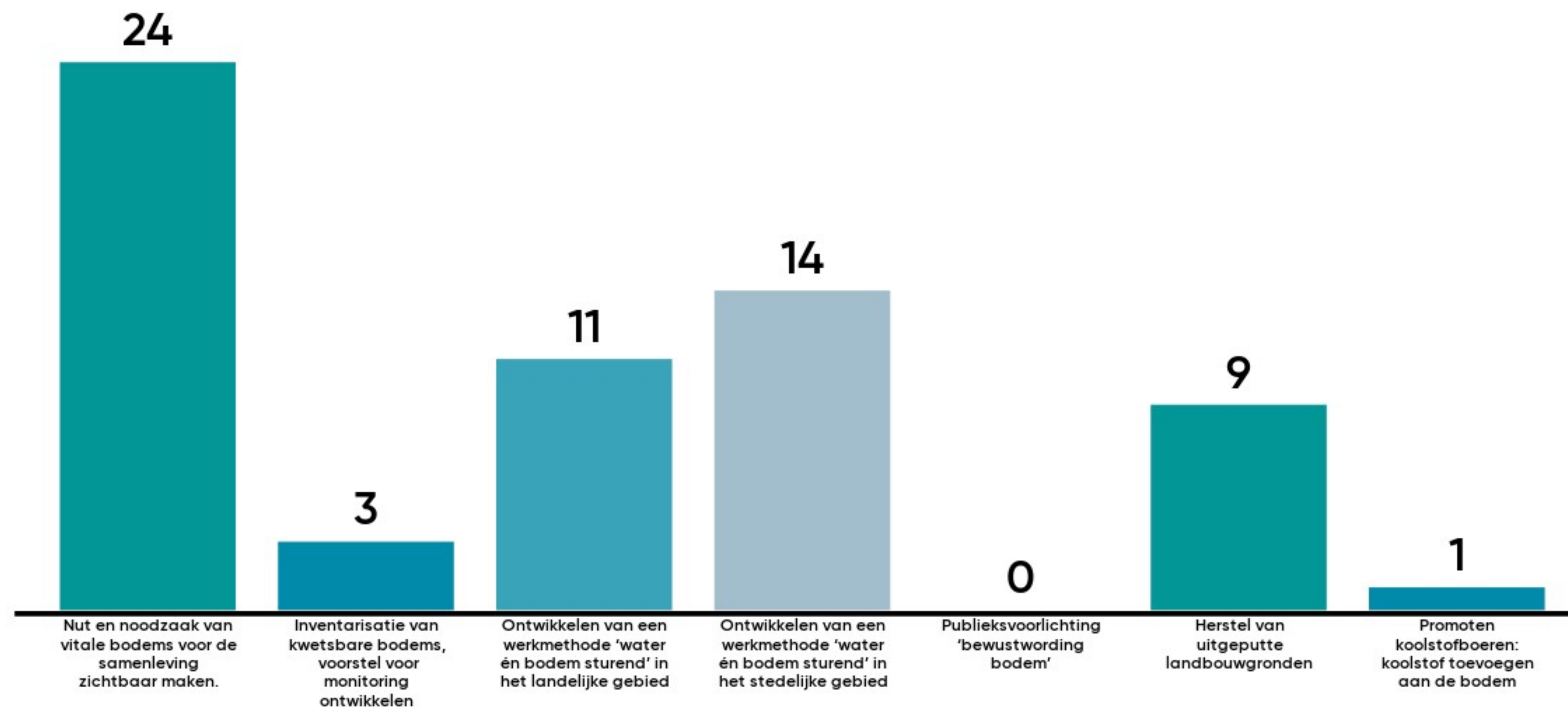
Welke actie is wat u betreft op het thema minder verstoren en afgraven het belangrijkste?

Welke actie is wat u betreft op het thema beheer en aanpak bodemvervuiling het belangrijkste?

Welke actie is wat u betreft op het thema gezonde, vitale landbouw- en stadsbodems het belangrijkste?

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Zorgen dat we elkaar 1 of 2 keer per jaar blijven spreken. We moeten het samen doen!

Iedereen betrekken ook industrie

Meer aandacht voor uitvoering

Start met betrekken alle stakeholders bij maken van plannen

Betrekken stakeholders

Gezamenlijke aanpak

Aandacht voor uitvoering

Aandacht voor uitvoering

Vereenvoudigen van regelgeving en belemmeringen wegnemen zonder risico's voor milieu en drinkwater

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Kan er zo geen bedenken

Implementatie regie (draagvlak)

Ruimte

Circulariteit doordenken! 2050 geen afgraven van gezonde bodem meer. Herstel van alle uitgeputte bodems.

Ruimte vanwege drukte in de ondergrond

Geen

Kennis infra: focus op 'verticale' communicatie: praktijk- > wetenschap en Visé versa

Ketenverantwoordelijkheid waarbij ontdoener hoofdverantwoordelijk is

Ketenverantwoordelijkheid

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Preventie: terugdringen belasting van bodem en grondwater vanuit diffuse en lokale bronnen (stoffenbeleid)

Ketenverantwoordelijkheid

Grondwaterbeheer

Ketenverantwoordelijkheid

zoetwaterbeschikbaarheid

Financiering van de integrale opgave. Hoe maken wij het betaalbaar voor gemeenten.

Financiering van de integrale opgave. Hoe maken wij het voor de gemeenten ook betaalbaar.

Spanningsveld geothermie drinkwater

Preventie. Terugdringen belasting van bodem, grondwater en opp.vlaktewater met gevaarlijke stoffen.

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Answers

Doorzettingsmacht bodem sturend
Ontwikkelen kennis planologie van de ondergrond
Ontwikkelen tools voor stedenbouwkundigen, planologen, landschapsarchitecten

Participatie vormen van samenwerking met stakeholders governance

Integratie bodem in ruimtelijke ordening en ontwerp

Sorry, nog niet goed gekeken

Uitwerken wat vitale bodem is voor verschillende gebruiksfuncties, goede connectie met Europese ontwikkelingen, onderzoek

Aandacht voor science policy practice interactie

Ketenverantwoordelijkheid

Ketenverantwoordelijkheid

Integratie van de thema's

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Algemene kennis voor de doorsnee burger vergroten!
Aandacht is kracht

Integrale aanpak in gebieden aanjagen

De intrinsieke waarde van de
bodem Grensoverschrijdende effecten

Idem

Idem

Idem

Idem

Meer aandacht voor producenten verantwoordelijkheid

Landsdekkende monitoring

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Capaciteit is hard nodig
En concreet maken voor de praktijk

Jongeren en hun wensen voor de toekomst
Efficiënt landgebruik
Compensatie

Nvt

?

Jongeren
Footprint
Intrinsieke waarde bodem

Duidelijke governance (wie doet wat?)
hoe gaan we samenwerken

Weet ik niet

Weet ik niet

Samenwerking in de regio uitwerken

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Planologische inpassing gebruik ondergrond

Weet ik niet

In het coalitieakk van Gelderland komt het woord "bodem" niet één keer voor. Hoe kan dat?

Hoe zorgen we voor zo'n afstemming tussen Water en Bodem dat we ook echt binnen het systeem afstemmen in beleid en maatregelen?

Concrete doelen voor grondgebruikers

Samenwerking in de regio vormgeven

Aandacht voor Innovatie

Ketenanalyse

WBS vooraan in het proces vormgeven

Welke acties ontbreken wat u betreft in het overzicht?

72 Antwers

Financiële arrangementen

Handelingsperspectieven voor het duurzaam benutten van verschillende bodemecosysteemdiensten in het stedelijk en landelijke gebied.

Laten we als 'acties' ons minder richten op ontwikkelen programma's e.d. maar meer op het werkelijk realiseren. Urgentie en visie zijn nu wel duidelijk genoeg. Maak het concreet

-

Meer concrete acties

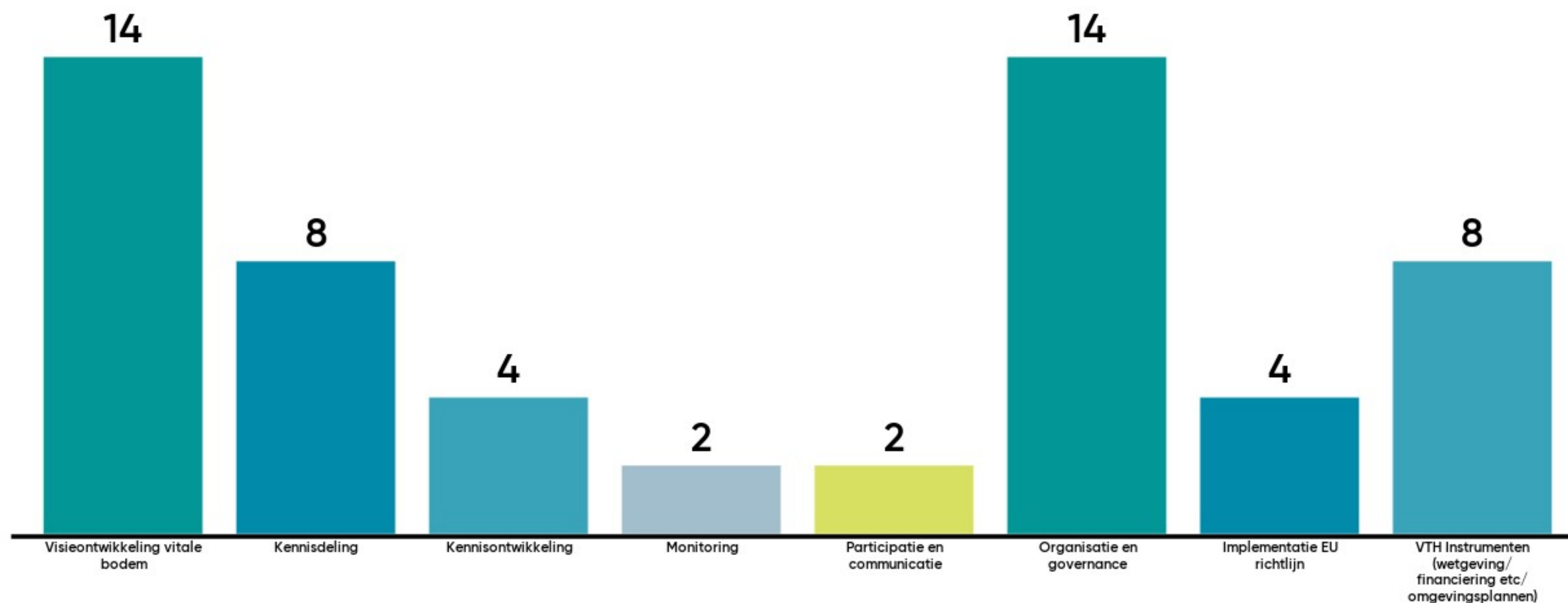
Integraliteit met opgave energietransitie

Integraliteit met opgave energietransitie

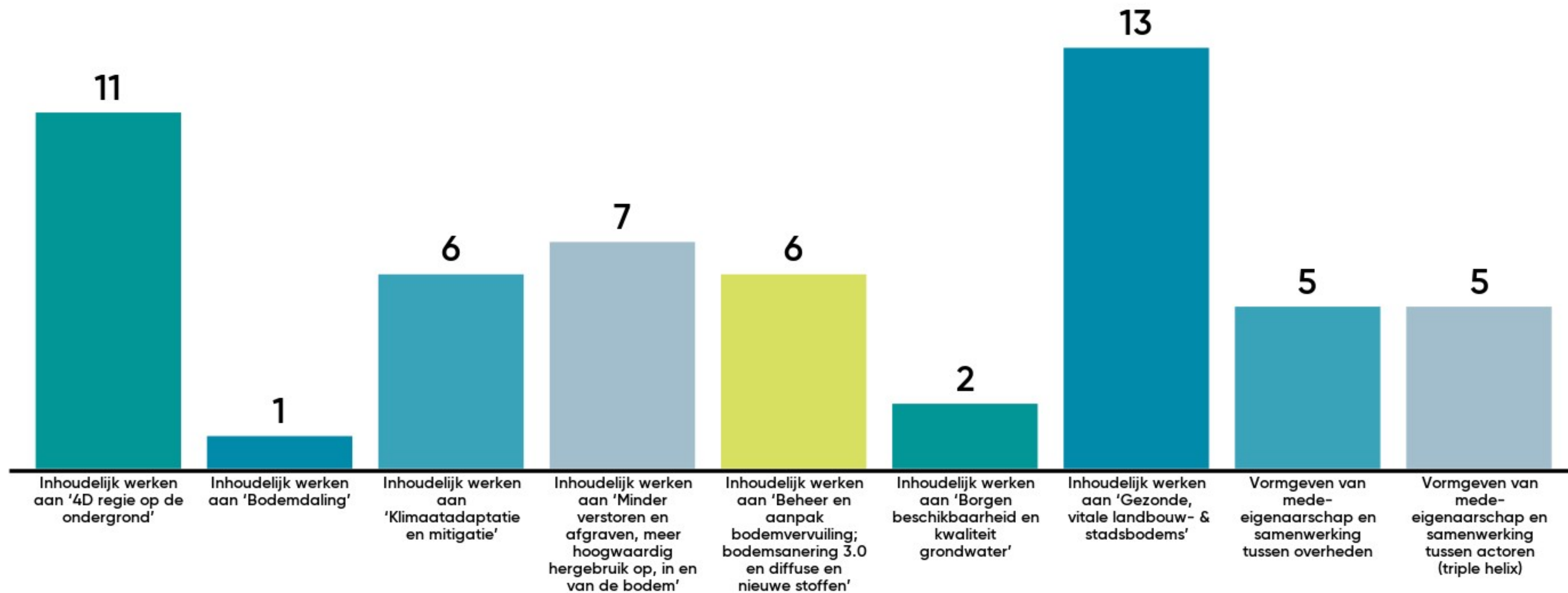
Handvatten afdekken beperken

Preventie van bodemdegradatie en bodemverontreiniging

Welke dwarsdoorsnijdende thema's zijn voor het Programma wat u betreft het belangrijkste?

Aan welk onderdeel van het programma zou u vandaag willen werken?

Bijlage 2: aangevulde Theory of Change modellen

PROBLEEMSTELLING Wat is het probleem dat we willen oplossen of voorkomen?

EFFECT LANGE TERMIJN

Impact en veranderingen die je wilt zien op lange termijn in het programma. Bijvoorbeeld in:

- Acties
- Gedrag
- Werkwijzen
- Beslissingen
- Beleid
- Fysieke omgeving of maatschappelijke omstandigheden

EFFECT KORTE TERMIJN

Veranderingen die je wilt zien op korte termijn. Bijvoorbeeld in:

- Kennis
- Bewustzijn
- Houding
- Mening
- Motivatie

RESULTATEN

Wat leveren de acties die je onderneemt op aan concrete resultaten?

ACTIVITEITEN

Welke acties onderneem je om de gewenste effecten op korte en lange termijn te behalen?

- Grijs = uit eerste lijnen programmaplan IenW
- Blauw = uit 23 mei sessie en nagekomen mails

BENODIGDHEDEN

Welke middelen zijn nodig om de activiteiten efficiënt en effectief uit te voeren.

Bijvoorbeeld:

1. Menselijk kapitaal
2. Budget
3. Technologie
4. Materiaal

THEMA: 4D REGIE OP DE ONDERGROND

PROBLEEMSTELLING Ruimteclaims stapelen zich op en er ontbreekt (4D) regie op de ondergrond. Daardoor kunnen functies elkaar blokkeren en kan schade aan de bodem en grondwater ontstaan. Voor de stapeling van opgaven zijn zowel regie als mensen nodig: coördinator, regisseur, scheids of dirigent?

EFFECT LANGE TERMIJN

- Realiseren (4D) regie op inrichting van de ondergrond
- Voorkomen dat functies elkaar blokkeren
- Voorkomen schade aan de bodem en grondwater
- Het gaat om alle bodemlagen

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

1. Uitvoeringsagenda STRONG met kaartbeelden
2. Afwegingskader en kaartbeelden in nota ruimte
3. Vastleggen NGR en ASV
4. Instrument voor efficiënte inrichting ondergrond + door en voor rijk, gemeenten en provincies

ACTIVITEITEN

1. Instrument ontwikkelen voor bevorderen regie bovenste 500 meter ondergrond (Rijk en gemeente gezamenlijk)
2. In beeld brengen toekomstige ontwikkelingen (bijvoorbeeld voor de energietransitie, energiehoofdstructuur en wateropslag) voor de diepe ondergrond (dieper dan 500 meter) door EZK, IenW en IPO samen
3. Opleiden van ondergrondregisseurs
4. Ontwikkelen van een samenhangende werkwijze voor stedelijke gebieden waar ruimtelijke claims zich opstapelen.
5. Openbare data voor ruimtelijke puzzels beschikbaar maken.
6. Analyse van de Europese bodemwetgeving die in juli bekend wordt.
7. Opzetten van een experimentenprogramma voor ondergrondregie in het stedelijke gebied
8. Hoe ontwikkel je 4D-inzicht in de bodem, zodat data uitwisselbaar en benaderbaar is?
9. Data & informatievoorziening op peil.
10. Coördinatie op rijksniveau nodig, een stevige rol die verschillende programma's verbindt.

BENODIGDHEDEN

THEMA: BODEMDALING (SLAPPE BODEMS)

PROBLEEMSTELLING Bodemdaling kan zorgen voor problemen; wateroverlast en een verhoogd risico op overstromingen, schade aan funderingen, CO2 emissies en aan de infrastructuur onder en boven de grond, verminderd functioneren van landbouwbodems. Een oorzaak van bodemdaling is oxidatie van veen en andere organische stof. Bij de oxidatie komt CO2 vrij. [De rotonde met haar verschillende afslagen laat zien dat bodemdaling veel groter is dan het probleem zelf. Het is een ruimtelijke opgave, daar moet het programma zeker iets mee. Bodemdaling is eigenlijk een heel groot thema. Voelen we dat wel? Samenwerking is acuut nodig.](#)

EFFECT LANGE TERMIJN

- Het zoveel mogelijk beperken van de negatieve effecten van bodemdaling, niet alleen voor de veengebieden, maar ook voor bodemdaling door inklinking en verdichting.
- We bewegen toe naar een grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld (slappe bodem), afhankelijk van de bodemcompositie, omstandigheden van het watersysteem en de behoeften van het gebied. Hiermee wordt bereikt dat bodemdaling wordt geminimaliseerd en uitstoot broeikasgassen wordt gereduceerd.

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

1. Provincies nemen in hun ruimtelijke arrangementen het (concept) richtinggevend kader mee.
2. We passen de maatlat voor een klimaatadaptieve en natuurinclusieve bebouwde omgeving toe. Daarmee ontwikkelen we gebieden klimaatbestendiger.

ACTIVITEITEN

1. We maken de risico's van overstromingen, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid sturend bij de locatiekeuze en inrichting van woningbouw. Hiermee voorkomen we dat we nieuwbouw gaan realiseren op locaties waar we later spijt van gaan krijgen.
2. Uitwerken plan voor werken naar grondwaterstand van 20 tot 40 cm onder maaiveld in NPLG gebiedsprocessen door alle betrokken partijen samen
3. Maatlat voor klimaatadaptieve en natuurinclusieve bebouwde omgeving (voorzien in december 2022).
4. [Bodemdaling uitwerken tot een ruimtelijke opgave](#)
5. [Start een publiekscampagne over bodemdaling](#)
6. [Biedt handelingsperspectief voor bodemdaling](#)
7. [Overzicht van kwetsbaarheid/kwetsbare gebieden voor bodemdaling](#)

BENODIGDHEDEN

PROBLEEMSTELLING In bebouwd gebied (steden, bedrijventerreinen en langs infrastructurele werken) neemt het oppervlak verhard gebied toe waardoor de biologische bodemkwaliteit afneemt, hemelwater niet infiltreert in de bodem en groen wordt weggeconcurrerd. Mogelijke oplossingen (vergroting van de wateropslag, koolstofopslag, vergroening) vragen om ruimte die schaars is of niet beschikbaar. [Klimaatmaatregelen gaan heel vaak over de bodem. Balans in de ecosysteemdiensten is de verbinding. Wie beheert die diensten?](#)

EFFECT LANGE TERMIJN

- Minder bebouwd en verhard gebied, meer groen en koolstofopslag.
- Verminderen van bodemafdekking en creëren van meer groen in nieuw en bestaand bebouwd gebied. Door efficiënt ruimtegebruik, beperken bodemafdekking en verharding (privaat & publiek) en meer groen. Dit verbetert de biologische bodemkwaliteit in steden en vergroot de wateropslag en koolstofopslag en het verminderd het risico op wateroverlast en hitte in bebouwd gebied steden bedrijventerreinen en langs infrastructurele werken.
- We streven bij verstedelijking en infrastructuur naar zo efficiënt mogelijk gebruik van ruimte, dekken de bodem zo min mogelijk af en herstellen de bodem waar mogelijk. Zo behouden we waardevolle organisch rijke landbouw- en natuurbodems en blijft de sponswerking van de bodem behouden. Samen met gemeenten en provincies zetten we in op beperking van onnodig landgebruik.
- We sturen ook in bestaand bebouwd gebied op vermindering van onnodige bodemafdekking. De verstedelijkte omgeving wordt beter leefbaar als er minder hitte-stress is of wateroverlast tijdens piekbuien. Dit bereiken we door de bodem te herstellen en in te zetten op stedelijk groen.

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

- Handreiking: verbeteren bodemspons

ACTIVITEITEN

1. Openbare data voor klimaatmaatregelen beschikbaar maken.
2. Monitoren en bewaken van de duurzame benutting van ecosysteemdiensten.
3. Een programma opzetten voor herstel van bodem- en watersystemen.

BENODIGDHEDEN

THEMA: Minder verstoren en afgraven, meer hoogwaardig hergebruik op, in en van de bodem

PROBLEEMSTELLING Afgraving en bewerking van de bodem is soms nodig bij bouwprojecten, bij vervuilde bodems, voor grondstofwinning, om effecten van stikstofdepositie tegen te gaan. Maar afgravingen en onnodige bewerking kan de kwaliteit en functies van de bodem ook sterk schaden. We willen meer hoogwaardig hergebruik van grond reststromen om grondstoffen te sparen en klimaatuitstoot van productie en transport te verminderen, maar we willen ook voorkomen dat daardoor schade aan kwaliteit van de bodem en grondwater en daarmee schade aan gezondheid, bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit ontstaat.

EFFECT LANGE TERMIJN

- Minder verstoring van de bodem, meer (lokale) hergebruik grond en grondstofbesparing door CE.
- Het streven is, om de bodem intact te houden door afgraven zoveel mogelijk te voorkomen en beperken.
- Als er toch grond vrijkomt kan deze ter plaatse en/of binnen de regio hergebruikt worden, zodat de waardevolle organische levende laag zo goed mogelijk behouden blijft.
- We gaan bodemverstoring door ontgraving tegen en hergebruiken grond hoogwaardig. Daarmee behouden we gezonde en vitale bodems.

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

ACTIVITEITEN

1. Starten pilots tegengaan bodemverstoring door ontgraving en hoogwaardig hergebruiken grond (Rij, provincies en waterschappen samen)
2. De bedoeling van circulariteit: versterken van het bodem- en watersysteem.
3. Verificatiemethode voor circulariteit en grondverzet.
4. Analyse: tekorten en overschotten van primaire en secundaire grondstoffen.
5. Wat is hoogwaardige toepassing van grondstromen?
6. Grondverzet en circulariteit: een goed verhaal

BENODIGDHEDEN

THEMA: Beheer en aanpak bodemvervuiling; bodemsanering 3.0 en diffuse en nieuwe stoffen

PROBLEEMSTELLING Bodemverontreiniging brengt risico's voor mens en milieu mee. Hiervoor is een gebiedsgerichte aanpak nodig, omdat geheel saneren praktisch vaak geen optie is. De kraan voor nieuwe verontreinigingen moet dicht, maar we zijn niet in positie. Gedegreerde bodems moeten we herstellen, maar we zijn niet altijd initiatiefnemer. Wie heeft welke rol?

EFFECT LANGE TERMIJN

- We herijken de aanpak van bestaande en diffuse bodemverontreiniging. Dit doen we om de risico's voor mens en milieu te beperken. Hiervoor is een gebiedsgerichte aanpak nodig, omdat geheel saneren praktisch vaak geen optie is.
- Extra aandacht voor de relatie met programma landbouwbodems is nodig

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

ACTIVITEITEN

1. Herijken beleid en regelgeving bodemkwaliteit:
A. voorkomen en beperken effecten van diffuse en nieuwe stoffen).
Waaronder het tegengaan van (diffuse) vervuiling met (nieuwe) stoffen zoals PFAS, microplastics, lood, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnresten.
B. (bodemsanering 3.0?) verdichting, infra, warmteopslag, buizen/kabels leidingen etc) op en door vervuilde locaties. Nieuwe afwegingen en een nieuwe koers om te gaan met vervuilde locaties is hierdoor nodig.
C. sturen in beleidskader en regelgeving op verbreding ambitie ; vitale bodem.
Wat vraagt dat, welke instrumenten geschikt, welke rol voor regelgeving?
2. Opleiding van bodembeheerders van de toekomst
3. Rollen en verantwoordelijkheden vaststellen ikv nieuwe stoffen
4. Analyse van huidig bodemnormen en termen: past dat op de toekomst?
5. Bodemverbetering op basis van natuurlijke processen: analyse van onbedoeld belemmerende regelgeving
6. Opwaarderen van aandacht voor bodemkwaliteit (beleid en praktijk)

BENODIGDHEDEN

THEMA: Borgen beschikbaarheid en kwaliteit grondwater

PROBLEEMSTELLING Er zijn zorgen of de grondwaterkwaliteit op de langere termijn voldoende is.

EFFECT LANGE TERMIJN

- Aanwijzen van ASV's en Grondwaterreserves en dus introductie van grondwaterbescherming in die gebieden
- voorkomen vervuiling door uitspoeling
- borgen voldoende aanvulling/infiltratie

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

ACTIVITEITEN

BENODIGDHEDEN

PROBLEEMSTELLING Bodems degraderen (afname functioneren bodem- & watersysteem). Een ecosysteem leeft. Daar zijn we ons niet altijd bewust van (en de samenleving waarschijnlijk ook niet). Willen we werken aan vitale bodems dan moet dat gegeven zo vroeg mogelijk in het proces meegenomen worden.

EFFECT LANGE TERMIJN

- We behouden ook voor de toekomst waardevolle, vruchtbare landbouwgronden
- We beheren onze landbouwgronden duurzaam
- We sturen als overheden op zo min mogelijk afdekking van de bodem. Daarmee behouden we buiten het bebouwd gebied goede landbouwgrond, reduceren we hittestress en bevorderen we waterinfiltratie binnen het bebouwd gebied.

EFFECT KORTE TERMIJN

RESULTATEN

ACTIVITEITEN

1. Maatregelen uitwerken voor het beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, grondbewerking en verdichting etc. Vanuit het Nationaal Programma Landbouwbodems trekken we samen met kennispartijen, de agrarische sector en de ketenpartijen op. Dit wordt in het Nationaal Strategisch Plan15 verankerd.
2. We werken maatregelen voor beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. uit.
3. Het Rijk vraagt provincies stevig in te zetten op het behoud van grasland.
4. Uitwerken plan zo min mogelijk afdekken bodem (Rijk, met provincies en gemeenten)
5. Inzetten op minder netto landgebruik in de ladder duurzame verstedelijking
6. Nut en noodzaak van vitale bodems voor de samenleving zichtbaar maken.
7. Inventarisatie van kwetsbare bodems, voorstel voor monitoring ontwikkelen.
8. Ontwikkelen van een werkmethode 'water én bodem sturend' in het landelijke gebied.
9. Ontwikkelen van een werkmethode 'water én bodem sturend' in het stedelijke gebied.
10. Publieksvoorlichting 'bewustwording bodem'.
11. Herstel van uitgeputte landbouwgronden.
12. Promoten koolstofboeren: koolstof toevoegen aan de bodem

BENODIGDHEDEN

DOELGROEPEN

- Strategische experts van gemeenten, provincies en waterschappen.
- Strategische adviseurs van adviesbureaus, omgevingsdiensten, zelfstandige adviseurs.
- Wetenschappers, adviseurs van kennisinstituten, medewerkers van opleidingsinstituten (HBO/WO).
- Contactpersonen bij andere departementen
- Bedrijfsleven
- Maatschappelijke organisaties (NGO's)

Wensen en vragen rond participatie

Stakeholders

- Bedrijfsleven vraagt om extra betrokkenheid, bij sessie veel overheden aanwezig vandaag. Mogelijk wens richting convenant en bestuurlijk overleg.
- Landbouw mist
- Waar zijn de ruimtelijke ordenaars?
- Grondbezitters duidelijke positie geven. Top tien identificeren en hoe deze te betrekken. Bij NPLG al betrokken en bij WBS.

Duidelijkheid

- Definities duidelijk maken. Bij participatie is het vaak van: wij luisteren. Niet iedereen zal dezelfde rol hebben. Bevoegd gezag is wat anders dan belanghebbende.
- Participatie afhankelijk van geld, tijd, personeel. Gemeenten: geen tijd, geen kwestie van geld.
- Interdepartementaal programma? Hoe worden afwegingen gemaakt tussen EZK, BZK, LNC en IenW?
- Wat is de rol van de provincies? Het vertalen van Rijksbeleid naar regio? Waterschappen werken sectoraal vanuit 1 belang. Drenthe: snel aan de slag, in de "doen" houding. Noord Brabant: bodem en ondergrond aan laten sluiten bij ruimtelijk puzzel.
- Regierol Rijk: zorgen dat er niet op elkaar wordt afgewenteld in het land bij een Omgevingswet die juist vrijheid geeft in lokale aanpak. Experimenteerruimte bieden.
- Bodem richt zich op de lange termijn, andere trajecten niet altijd. Bodem en ondergrond in trajecten brengen kost tijd. Werken aan relaties en vertrouwen.

UITGANGSPUNTEN PARTICIPATIEPLAN

1. Alle relevante stakeholders (iedereen die door het programma geraakt wordt of er in geïnteresseerd is) worden tijdig betrokken.
2. Stakeholders worden adequaat geïnformeerd en waar nodig voldoende gefaciliteerd, zodat er een gelijk speelveld ontstaat.
3. Er is een participatieplan.
4. Het participatieplan is samen met de stakeholders opgesteld en/of met hen afgestemd.
5. Er is een bestuurlijk (politiek en ambtelijk) besluit t.a.v. het participatieproces.
6. De wensen en belangen van alle stakeholders (inclusief beslissers) worden inzichtelijk gemaakt en erkend.
7. Stakeholders beschikken over voldoende informatie om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren.
8. De inbreng van participanten wordt serieus meegewogen.
9. Stakeholders krijgen te horen op welke manier hun inbreng is gewogen/heeft doorgewerkt. Alle relevante stakeholders (iedereen die door het programma geraakt wordt of er in geïnteresseerd is) worden tijdig betrokken.